

РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМСТАНОВЛЕННЯ МАЛОГО І СЕРЕДЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИFORMATION OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISE IN ENSURING
SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY

УДК 338.330

<https://doi.org/10.32843/bses.59-10>**Жаворонок А.В.**

к.е.н., доцент, заступник декана
з навчально-методичної роботи
факультету фінансів,
підприємництва та обліку
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Холявко Н.І.

д.е.н., доцент, доцент кафедри
фінансів, банківської справи
та страхування
Національний університет
«Чернігівська політехніка»

Zhavoronok Artur

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National
University

Kholiavko Nataliia

Chernihiv Polytechnic National University

У статті досліджено питання становлення та економічної сутності малого й середнього підприємництва у забезпеченні соціально-економічного розвитку національної економіки. Визначено, що розвиток малого й середнього підприємництва є одним з пріоритетних напрямів в економічній політиці країни і будь-якого її регіону, що зумовлено його впливом на стан соціально-економічних процесів загалом, зокрема насичення товарних ринків, наповнення бюджетів усіх рівнів, вирішення соціально-побутових проблем населення. Визначено, що мале й середнє підприємство є обов'язковим елементом ринкової економіки, двигуном економічних та науково-технічних процесів у суспільстві, важливим стабілізаційним механізмом і засобом реалізації особливого підприємницького потенціалу населення. МСБ пройшло складний шлях становлення та розвитку, нині виконує низку функцій, спрямованих на підвищення економічного потенціалу регіону, формування передумов для практичної реалізації інноваційних проєктів, створення нових робочих місць, зростання доходів населення, збереження та розвитку його інфраструктури тощо.

Ключові слова: підприємство, малий та середній бізнес, інноваційна діяльність, національна економіка.

В статье исследованы вопросы становления и экономической сущности малого

и среднего предпринимательства в обеспечении социально-экономического развития национальной экономики. Определено, что развитие малого и среднего предпринимательства является одним из приоритетных направлений в экономической политике страны и любого ее региона, что обусловлено его влиянием на состояние социально-экономических процессов в целом, в частности насыщение товарных рынков, наполнение бюджетов всех уровней, решение социально-бытовых проблем населения. Определено, что малое и среднее предпринимательство является обязательным элементом рыночной экономики, двигателем экономических и научно-технических процессов в обществе, важным стабилизирующим механизмом и средством реализации особого предпринимательского потенциала населения. МСБ прошло сложный путь становления и развития, в настоящее время выполняет ряд функций, направленных на повышение экономического потенциала региона, формирование предпосылок для практической реализации инновационных проєктов, создание новых рабочих мест, рост доходов населения, сохранения и развития его инфраструктуры и т. п.

Ключевые слова: предпринимательство, малый и средний бизнес, инновационная деятельность, национальная экономика.

The article examines the formation and economic essence of small and medium enterprises in ensuring the socio-economic development of the national economy. It is determined that the development of small and medium enterprises is one of the priority areas in the economic policy of the country and any of its regions, due to its influence on the state of socio-economic processes in general: saturation of commodity markets, filling budgets at all levels, solving social problems of population, etc. The aim of the work is to study the formation and economic essence of small and medium enterprises in ensuring the socio-economic development of the national economy. In the current conditions of economic development of Ukraine, the key to successful development of the state is the presence and optimal combination of enterprises of different forms of ownership and organizational forms. At the same time, the issues of creating favorable organizational and legal conditions for the functioning of SMEs, as a leading sector not only of the national economy but also of leading economically developed economic systems, remain optimal and creates favorable conditions for the formation of a new social stratum – business owners who ensure the stability of society. In modern conditions of economic development of Ukraine, the key to successful development of the state is the presence and optimal combination of enterprises of different forms of ownership and organizational forms. The main disadvantages of SMEs from an economic point of view are: a high degree of risk and instability, which is expressed by limited ability to resist destructive environmental factors and depends on the state of the economy, market conditions, inflation, and lending rates. It is determined that small and medium enterprises are a mandatory element of a market economy, the engine of economic and scientific processes in society, an important stabilization mechanism and means of implementation special entrepreneurial potential of the population. SMEs have gone through a difficult path of formation and development and now perform a number of functions aimed at increasing the economic potential of the region, creating conditions for the practical implementation of innovative projects, creating new jobs, increasing incomes, maintaining and developing its infrastructure and more.

Key words: entrepreneurship, small and medium business, innovation, national economy.

Постановка проблеми. Розвиток малого й середнього бізнесу є одним з пріоритетних напрямів в економічній політиці країни та будь-якого її регіону, що зумовлено його впливом на стан соціально-економічних процесів загалом, зокрема

насичення товарних ринків, наповнення бюджетів усіх рівнів, вирішення соціально-побутових проблем населення. Однак, створюючи структури малого й середнього бізнесу, навряд чи хтось ставить своїм завданням розвиток саме економіки

країни, проте ця діяльність корисна як для всієї економіки країни, так і для кожного громадянина, тому заслужено отримала відповідне державне визнання й підтримку.

За роки незалежності та реформування економіки в Україні створено досить потужний підприємницький сектор, при цьому малий і середній бізнес як різновид підприємництва вже демонструє досить високу ефективність. Для нього характерні значно нижча частка матеріальних затрат у собівартості продукції за вищої частки витрат на оплату праці та досить стабільна прибутковість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемам ринкових перетворень в економіці загалом, зокрема розвитку малого й середнього бізнесу, його фінансовій підтримці та оподаткування, присвячено роботи багатьох вітчизняних учених, таких як Е. Альтман [1], Л. Антонюк [2], Б. Батавіа [3], Ф. Бремус [4], М. Дубина [5], А. Іващенко [6], Є. Поліщук [10], К. Шапошников [11], С. Шкарлет [12].

Постановка завдання. Метою статті є дослідження становлення та економічної сутності малого й середнього підприємництва у забезпеченні соціально-економічного розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Україна переживає нині досить непростий період, перебуваючи на стадії глобальної перебудови економічних та соціальних відносин, зумовленої структурними змінами міжнародних позицій та новими вимогами світової економіки. За таких умов зміцнення економічної бази України є можливим завдяки вирішенню проблем створення нових робочих місць, закріпленню лідируючих позицій вітчизняних товаровиробників як на вітчизняному, так і на світовому ринках, згортанню тіньового сектору. Не випадково в Концепції національної безпеки США, розробленої ще у 1954 р., зазначено, що «захист і заохочення вільної конкуренції, розвиток малого та середнього бізнесу становлять основу не лише економічного добробуту, але й національної безпеки всієї країни».

Підґрунтям таких змін має стати зміцнення фундаменту малого й середнього бізнесу (далі – МСБ) як результативного засобу оздоровлення та посилення національної економіки, адже вони здатні реагувати на коливання ділової активності, споживчого попиту, зміну кон'юнктури ринку, надаючи економіці додаткову стабільність. Функціонування МСБ приводить до якісних змін у структурі економіки, створення конкурентного середовища, насичення ринку товарами та послугами, закріплення податкової бази бюджету, зростання зайнятості внаслідок значного збільшення кількості недержавних підприємств, підвищення частки виробленої ними продукції у ВВП та посилення конкуренції на регіональних і місцевих ринках.

Нині практика господарства визначає, що всі підприємства, які є складовими частинами національної ринкової економіки, залежно від їх розмірів за загальноприйнятою термінологією формують три групи: великі, середні й малі. Кожна з цих груп має свої специфічні інтереси, що визначають стратегію їх економічної поведінки, ставлення до проведеної державної політики, проблем соціально-економічного, політичного й національного характеру. Не можна не погодитися з думкою С. Шкарлета, який визначає МСБ як самостійну систематичну господарську діяльність будь-якої форми власності та громадян-підприємців, здійснювану на власний ризик задля отримання прибутку [12, с. 124]. Науковець галузі МСБ бізнесу К. Шапошников стверджує, що це самостійна систематична та інноваційна діяльність на власний ризик задля отримання прибутку [11, с. 238].

Споглядаючи ці наукові твердження, відзначаємо, що в сучасній літературі науковці та практики часто ототожнюють поняття «бізнес» і «підприємництво» [8, с. 1299]. Однак є точка зору, що підприємництво – це категорія бізнесу, і в господарській практиці їх часто ототожнюють, проте це не синоніми [9, с. 742]. На нашу думку, поняття «підприємництво» є дещо ширшим поняттям, адже, на відміну від бізнесу, являє собою складні соціально-економічні відносини, які виникають між різними учасниками ринку, і поєднує не лише підприємців, але й споживачів, найманих працівників, представників держави та інших учасників в процесі отримання підприємницького інтересу.

Поняття «підприємництво» переважно вживається як юридична категорія, а його сутність визначається низкою нормативно-правових актів.

В кожній країні є свої особливості, пов'язані з вибором функціональних критеріїв приналежності підприємств до тієї чи іншої групи (кількість найманих працівників, максимальна величина доходу, обіг підприємства). Проведемо зіставлення трактування сутності поняття МСБ у зарубіжних країнах та в Україні (табл. 1) [6, с. 24].

Так, згідно з Рекомендаціями Комісії ЄС 2003/361/ЕС, до МСБ належать компанії, у яких максимальна кількість зайнятих, підсумок балансу чи річного обігу компанії не перевищує граничних значень, а також враховується ступінь незалежності компанії. Таким чином, зарубіжний досвід підтверджує, що законодавство може не містити чітких кількісних критеріїв визначення МСБ.

В Україні діяльність суб'єктів МСБ регулюється Господарським кодексом, Податковим кодексом України та іншими нормативно-правовими актами. Донедавна в країні не було регламентовано нормативне визначення груп цих суб'єктів, і лише з прийняттям Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємства в Україні» вперше закріплено визначення

суб'єктів мікропідприємництва та уточнено поняття малого й великого підприємництва (табл. 2).

Використання такого класифікаційного підходу підприємств, як кількість найманих працівників, є доречним, адже досягається об'єктивність, яка пов'язує тип підприємства з податковим законодавством, стійкістю до коливань, зміни інфраструктури, ринкових умов, інфляції тощо.

Щодо якісного підходу до визначення МСБ згідно з чинним законодавством, то тут постає низка питань, пов'язаних з невизначеністю видів діяльності, якими має право займатися той чи інший суб'єкт, і доходом від діяльності. За таких умов цей нормативно-правовий акт є «зеленим світлом» для високорентабельних, специфічних видів діяльності (операції з підакцизними продукцією) та суб'єктів господарювання, засновниками яких є великі підприємства тощо.

Виділимо етапи становлення та розвитку МСБ.

1) Становлення (1991–1995 роки), що характеризується структурною кризою економіки, на тлі якої постає необхідність функціонування МСБ, зокрема відбувається його легалізація, ефективність діяльності є низькою, платоспроможний

попит населення на його продукцію є незначним, обмежені можливості отримання кредитів, не розвинене правове середовище. Щодо державної підтримки МСБ, то в аналізований період прийнято Закон України «Про підприємництво», а у 1993 році сформовано першу Програму з державної підтримки підприємництва в Україні, яка являла собою систему заходів зі сприяння розвитку підприємницької діяльності в перехідний період.

2) Стабілізація (1996–1999 роки), що характеризується урівноваженням господарських зв'язків, зростання доходів населення, збереження попиту на посередницькі послуги щодо бартерних схем, посилення конкуренції в роздрібному сегменті. Прийнято Постанову КМУ «Про Концепцію державної політики розвитку малого підприємництва».

3) Зростання (2000 рік – сьогодні). В цей період відбувається скорочення ринку посередницьких послуг внаслідок зростання монетизації економіки, підвищується ефективність сектору великих підприємств, присутня експансія великого бізнесу на сегменти ринку МСБ та підвищується навантаження на них за рахунок ефективнішого адмі-

Таблиця 1

Порівняльна таблиця критеріїв, які визначають суб'єктів МСБ в ЄС та Російській Федерації

Максимальне значення критеріїв	Категорії підприємств			
	Мікропідприємства	Малі підприємства	Середні підприємства	Великі підприємства
Європейський Союз				
Кількість зайнятих, ос.	≤9	10–49	50–249	≥250
Річний обіг, євро	≤2 млн.	≤10 млн.	≤50 млн.	>50 млн.
Річний результат балансу, євро	≤2 млн.	≤10 млн.	≤43 млн.	>43 млн.
Ступінь незалежності	Граничне значення участі в капіталі чи прав голосу, які належать іншим підприємствам чи організаціям, становить 25%, крім установлених винятків			
Російська Федерація				
Кількість зайнятих, ос.	≤15	16–100	101–250	≥250
Виручка	Граничне значення виручки від реалізації товарів (робіт, послуг) і балансова вартість активів встановлюються Керівництвом РФ один раз на п'ять років з урахуванням даних суцільних статистичних спостережень за діяльністю малого та середнього підприємництва			
Балансова вартість активів				
Ступінь незалежності	Загальна вага участі у статутному капіталі (пайовому фонді) МСП встановлених категорій власників не перевищує 25%			

Таблиця 2

Критерії визначення суб'єктів мікро-, малого та великого підприємництва в Україні

Суб'єкт господарювання	Максимальне значення критеріїв	Категорії підприємств		
		мікро-	малі	великі
Фізичні особи – підприємці	Середня кількість працівників за звітний період (календарний рік), ос.	≤10	11–50	–
	Річний дохід євро	≤2 млн.	≤10 млн.	
	Вид діяльності	Будь-яка		
Юридичні особи – суб'єкти господарювання (будь-якої організаційно-правової форми та форми власності)	Середня кількість працівників за звітний період (календарний рік), ос.	≤10	11–50	>250
	Річний дохід, євро	≤2 млн.	≤10 млн.	>50 млн.
	Вид діяльності	будь-яка		

ністрування. Приймається Закон України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні», метою якої було створення належних умов для реалізації конституційного права на підприємницьку діяльність, підвищення добробуту громадян України шляхом залучення населення до такої діяльності. Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» визначив засади державної підтримки на центральному й місцевому рівнях.

Крім того, прийнято низку законодавчих актів, таких як Указ Президента України «Про лібералізацію підприємницької діяльності та державну підтримку підприємництва», Концепцію вдосконалення державного регулювання господарської діяльності, Указ Президента України «Про деякі заходи щодо вдосконалення регулювання підприємницької діяльності», Указ Президента України «Про стимулювання розвитку підприємницької діяльності в умовах світової фінансової кризи». У документах пропонувалося вжиття заходів підтримки МСБ, удосконалення його фінансового забезпечення, запровадження нових форм зовнішнього фінансування, розвитку мережі установ з мікрокредитування тощо.

Сьогодні МСБ необхідно досліджувати не щодо самого себе, а за лінією вмонтованості його в економічну систему, в аспекті його різноманітних зв'язків з економічною системою загалом і у взаємодії з усіма її елементами, як системну складову частину, яка ефективно функціонує в рамках ринкової економіки, без якої вона не в змозі розвиватися. Сьогодні можемо стверджувати, що глибинну сутність МСБ визначають економічні відносини, які виникають між державою та цими суб'єктами, при цьому кожен з них відстоює свої інтереси: держава вбачає в МСБ можливість вирішення поточних стратегічних, економічних та соціальних проблем, а суб'єкти господарювання планують примножувати власні доходи.

Загалом економічна сутність МСБ проявляється через призму виконуваних функцій, які чинять значний вплив на економічне становище.

1) Відомо, що в умовах вільної ринкової економіки конкуренція є відображенням відносин змагання між господарськими елементами, коли їх самостійна діяльність ефективно обмежує можливість кожного з них вплинути на загальні умови обігу товарів на цьому ринку, а також стимулює виробництво товарів, які задовольняють потреби споживача. МСБ забезпечує конкурентні умови діяльності, спонукаючи конкурентів знаходити нові, ефективніші шляхи ведення бізнесу з досягненням максимального ефекту, а діяльність учасників набуває динамічного характеру та пов'язана з економічною відповідальністю й ризиком підприємця, що перетворює його на своєрідний соціальний двигун економічного розвитку [10, с. 83].

2) З іншого боку, МСБ спонукає роздержавленню економіки, активізує процеси приватизації та, як наслідок, збільшує питому вагу приватної власності в країні, що, зрештою, є «зеленим світлом» для започаткування та подальшого функціонування цього ж бізнесу.

3) МСБ не потребує значних стартових капітальних вкладень і забезпечує швидкий обіг, зростання, адже саме йому притаманна необхідна гнучкість, яка проявляється в індивідуалізації та диференціації споживчого попиту, прискореному науково-технічному прогресі, зростанні номенклатури товарів та послуг, а також мобільність, яка сприяє поглибленню кооперації та спеціалізації, що є запорукою ефективності ведення бізнесу [7, с. 63].

4) Оскільки МСБ орієнтується на потреби та вимоги суспільства, механізм такого реагування забезпечує створення пропозиції необхідних товарів (робіт, послуг), а також платоспроможного попиту на них з боку населення. У цьому проявляється здатність МСБ до швидкої адаптації до умов господарювання.

5) Вагомим фактором на захист МСБ є те, що ці суб'єкти господарювання безпосередньо є учасниками ринку праці, оскільки забезпечують нові робочі місця та підтримують уже наявні. В українських умовах господарювання створення кількох невеликих підприємств, що забезпечать нові робочі місця, є більш прийнятним, а вірогідність миттєвого створення великого підприємства з великою чисельністю працівників є малою. За таких умов саме МСБ забезпечує активізацію ділової активності з боку населення за рахунок високого рівня внутрішньої мотивації, розвиток людського капіталу, а також соціальну та політичну стабільність у країні та створює гарантії стабільності середнього класу суспільства, що, зрештою, приводить до його консолідації та демократизації.

6) МСБ здатний швидко виходити на ринок, займати власну нішу та вчасно реагувати на зміни економічної кон'юнктури, а у цьому йому сприяють оперативність, гнучкість у прийнятті рішень та незалежність.

7) Досить важливу роль МСБ відіграє не тільки у фінансово активних містах, але й у сільській місцевості та віддалених депресивних районах країни, адже дає шанс населенню ефективно використовувати різні ресурси, зокрема ресурси неформальних ринків, забезпечуючи створення доданої вартості та покращення власного матеріального становища.

8) МСБ досить просто реалізує інвестиційні та інноваційні проєкти, забезпечує реструктуризацію економіки загалом.

9) МСБ є основою діяльності великих підприємств, адже воно є постачальниками ресурсів, проміжної продукції, робіт та послуг, сприяє

ючи субпідрядним відносинам, кваліфікованому посередництву між великими компаніями та їх споживачами. МСБ під час взаємодії з великими підприємствами забезпечує демонополізацію визначеного сектору економіки, вступаючи з ними в конкурентну боротьбу.

10) Значення МСБ визначається галуззю економіки, а саме специфікою виробничих процесів. Сьогодні діяльність МСБ охоплює практично всі галузі економіки й виконує низку функцій щодо диверсифікації та адаптації виробництва, подальшого розвитку інфраструктури та сфери послуг, пом'якшення соціальних проблем, зокрема зниження рівня безробіття. Характерною рисою сучасного бізнесу в Україні є те, що він, представлений різноманітними соціальними верствами суспільства, розвивається в тих сферах бізнесу, які дають можливість швидкої оборотності коштів та отримання прибутку, зокрема у сферах посередницька, торгово-закупівельній сфері.

Однак, незважаючи на те, що в Україні спостерігаються позитивні тенденції розвитку МСБ, відзначимо їх значне відставання від зарубіжних країни за більшістю показників (наповнення бюджету, підвищення добробуту суспільства, генерація інновацій та інвестицій), проте саме МСБ має стати надійним фундаментом економічного та соціального зростання й забезпечувати створення значної частини ВВП країни, впливаючи на його кількісні та якісні показники.

Водночас основними недоліками МСБ з економічної точки зору є високий ступінь ризикованості та нестійкість, яка виражається обмеженими можливостями протистояння деструктивним чинникам середовища й залежить від стану економіки, кон'юнктури ринку, рівня інфляції, розміру кредитних ставок. Отже, МСБ, на відміну від великого, значною мірою схильний до банкрутства; має інтуїтивний характер та низький рівень спеціалізації і некомпетентність менеджерів; практично не надає соціальної захищеності зайнятих та використовує неформальну зайнятість населення; має складність доступу до фінансових ресурсів та наукових розробок; використовує тіньові ресурси та залежить від великих підприємств і держави.

Висновки з проведеного дослідження.

У сучасних умовах розвитку економіки України запорукою успішного розвитку держави є наявність та оптимальне поєднання підприємств різних форм власності та організаційних форм. Водночас актуальними залишаються питання створення сприятливих організаційно-правових умов функціонування саме МСБ як провідного сектору не тільки національної економіки, але й провідних економічно розвинених економічних систем, що оптимально вирішує питання організації ефективного національного виробництва, стимулює еко-

номічну конкуренцію, сприяє структурній перебудові економіки та створює сприятливі умови для формування нової соціальної верстви – підприємців-власників, які забезпечують стабільність суспільства. Таким чином, МСБ є обов'язковим елементом ринкової економіки, двигуном економічних та науково-технічних процесів у суспільстві, важливим стабілізаційним механізмом і засобом реалізації особливого підприємницького потенціалу населення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Altman E., Sabato G. Modelling Credit Risk for SMEs: Evidence from the U.S. Market. *Abacus*. 2007. № 43 (3). P. 332–357.
2. Antoniuk L., Gernego I., Dyba V., Polishchuk Y., Sybirianska Y. Barriers and opportunities for hi-tech innovative small and medium enterprises development in the 4th industrial revolution era. *Problems and Perspectives in Management*. 2017. № 15 (4). P. 100–113.
3. Batavia B., Nandakumar P. Did EMU membership cause the “Dutch disease” in the PIGS nations? *Global Finance Journal*. 2016. № 31. P. 31–41.
4. Bremus F., Neugebauer K. Reduced cross-border lending and financing costs of SMEs. *Journal of International Money and Finance*. 2018. № 80. P. 35–58.
5. Dubyna M., Zhavoronok A., Kudlaieva N., Lopashchuk I. Transformation of Household Credit Behavior in the Conditions of Digitalization of the Financial Services Market. *Journal of Optimization in Industrial Engineering*. 2021. № 14 (1). P. 97–102.
6. Ivashchenko A., Orlova N. Comparative analysis of some EU and EU associated countries to identify the phenomenon of business development in post-socialist countries. *Economic Annals – XXI*. 2017. № 163 (1–2). P. 22–25.
7. Grigoraș-Ichim C.E., Cosmulese C.G., Savchuk D., Zhavoronok A. Shaping the perception and vision of economic operators from the Romania–Ukraine–Moldova border area on interim financial reporting. *Economic Annals – XXI*. 2018. № 173 (9–10). P. 60–67.
8. Koráb P., Poměnková J. Access to Credit of SMEs in the Czech Republic during the Financial Crisis and in the Post-crisis Period. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*. 2015. № 63 (4). P. 1297–1302.
9. Maravalle A., Claeys P. Boom-bust cycles and procyclical fiscal policy in a small open economy. *Journal of Policy Modeling*. 2012. № 34 (5). P. 735–754.
10. Polishchuk Ye., Kornyluk A., Lopashchuk I., Pinchuk A. SMEs debt financing in the EU: on the eve of the coronacrisis. *Banks and Bank Systems*. 2020. № 15 (3). P. 81–94.
11. Shaposhnykov K., Holovko O. Public regulation and administration in the sphere of small business. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5. № 4. P. 236–242.
12. Shkarlet S., Dubyna M., Hrubliak O., Zhavoronok A. Theoretical and applied provisions of the research of the state budget deficit in the countries of Central and Eastern Europe. *Administratie si Management Public*. 2019. № 32. P. 120–138.

REFERENCES:

1. Altman E., Sabato G. (2007) Modelling Credit Risk for SMEs: Evidence from the U.S. *Market. Abacus*, no. 43 (3), pp. 332–357.
2. Antoniuk L., Gernego I., Dyba V., Polishchuk Y., Sybirianska Y. (2017) Barriers and opportunities for hi-tech innovative small and medium enterprises development in the 4th industrial revolution era. *Problems and Perspectives in Management*, no. 15 (4), pp. 100–113.
3. Batavia B., Nandakumar P. (2016) Did EMU membership cause the “Dutch disease” in the PIGS nations? *Global Finance Journal*, no. 31, pp. 31–41.
4. Bremus F., Neugebauer K. (2018) Reduced cross-border lending and financing costs of SMEs. *Journal of International Money and Finance*, no. 80, pp. 35–58.
5. Dubyna M., Zhavoronok A., Kudlaieva N., Lopashchuk I. (2021) Transformation of Household Credit Behavior in the Conditions of Digitalization of the Financial Services Market. *Journal of Optimization in Industrial Engineering*, no. 14 (1), pp. 97–102.
6. Vashchenko A. & Orlova N. (2017) Comparative analysis of some EU and EU associated countries to identify the phenomenon of business development in post-socialist countries. *Economic Annals – XXI*, no. 163 (1–2), pp. 22–25.
7. Grigoras-Ichim C.E., Cosmulese C.G., Savchuk D., Zhavoronok A. (2018) Shaping the perception and vision of economic operators from the Romania – Ukraine – Moldova border area on interim financial reporting. *Economic Annals-XXI*, no. 173 (9–10), pp. 60–67.
8. Korab P., Pomenkova J. (2015) Access to Credit of SMEs in the Czech Republic during the Financial Crisis and in the Post-crisis Period. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, no. 63 (4), pp. 1297–1302.
9. Maravalle A., Claeys P. (2012) Boom-bust cycles and procyclical fiscal policy in a small open economy. *Journal of Policy Modeling*, no. 34 (5), pp. 735–754.
10. Polishchuk Ye., Kornyluk A., Lopashchuk I., Pinchuk A. (2020) SMEs debt financing in the EU: on the eve of the coronacrisis. *Banks and Bank Systems*, no. 15 (3), pp. 81–94.
11. Shaposhnykov K., Holovko O. (2019) Public regulation and administration in the sphere of small business. *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 5, no. 4, pp. 236–242.
12. Shkarlet S., Dubyna M., Hrubliak O., Zhavoronok A. (2019) Theoretical and applied provisions of the research of the state budget deficit in the countries of Central and Eastern Europe. *Administratie si Management Public*, no. 32, pp. 120–138.